

Розмислов О.М.

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІЇ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В статті розкрито основні питання з регулювання міжбюджетних відносин на сучасному етапі взаємовідношень в Україні на регіональному та державному рівнях. Встановлено, що в системі міжрегіонального розподілу бюджетів з метою вирівнювання соціально - економічного розвитку країни необхідним є використання механізмів самоідентифікації регіонів. За результатами дослідження пропонується встановити принцип регулювання міжбюджетних відносин на основі професійної комунікації міжбюджетних відносин, що дозволить підвищити дієвість складових Концепції державної регіональної політики України.

Ключові слова: бюджет, доходи, видатки, територія, державна регіональна політика, міжбюджетні відносини.

ВСТУП

Плановий перерозподіл загальнодержавних централізованих фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи з метою збалансування усіх бюджетів за обсягом, необхідним для виконання місцевими органами своїх функцій здійснюється кожним представницьким органом щодо бюджетів нижчого рівня. Самостійність усіх бюджетів забезпечується закріпленими за ними відповідними джерелами доходів. Обсяг закріплених доходів безпосередньо пов'язаний з економікою кожної адміністративно-територіальної одиниці. Отримання закріплених доходів кожним бюджетом здебільшого гарантує покриття лише частини його видатків. Розрив у доходах, як різниця між обсягом видатків і обсягом закріплених доходів, покривається при затвердженні бюджетів за рахунок міжбюджетних трансфертів. При цьому різноманітні історичні, природно-географічні, економічні фактори, а також неоднакові темпи змін у системі господарювання та структурі власності в регіонах України значно збільшило територіальну диференціацію рівня економічного розвитку та можливостей соціального забезпечення громадян, що призводить до суттєвих негативних наслідків.

Значною мірою розвиток такого процесу пов'язаний також із відсутністю до цього часу ефективних механізмів стримування та пом'якшення його дії, ефективного стимулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та населення щодо прискорення розвитку регіонів на основі повнішого використання їх природного, економічного, трудового, наукового та іншого потенціалу [5].

Несистемність державної політики та діяльності в цій сфері стала однією з важливих причин стримування комплексного соціально-

економічного розвитку та стабільності в державі, ускладнення умов для зміцнення позицій України у міжнародному економічному співробітництві, повільного здійснення ринкових перетворень на місцях, виникнення та загострення багатьох соціальних, економічних, екологічних та інших проблем [3].

Необхідність прискорення поступу України до світового співтовариства на шляху сталого розвитку, економічного зростання, поєднаного з активною соціальною політикою держави, демократизацією всіх складових суспільного життя, потребує формування якісно нової державної політики регулювання міжбюджетних відносин.

Питання удосконалення фінансового механізму розвитку держави через принципи реалізації регіональної політики досліджували такі науковці як: О.І.Амоша, М.М.Миколайчук, С.В.Осадчук, М.Бутко, О.Дьоміна, М.Бутко та інші. Рішенням проблем міжбюджетних відносин присвячені праці таких вчених, як О.Лилик, О.Кузьменко, В.Кравченко, О.Макаренко та інших.

Події, які відбуваються в Україні в період з кін.2013-поч.2014р. свідчать про недостатність дослідження питань з реалізації фінансової політики розвитку держави на регіональному рівні та необхідність прискорення реформ спрямованих на формування якісно нової державної політики міжбюджетних відносин.

Метою статті є дослідження питань з реалізації державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

© Розмислов Олександр Миколайович, к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, тел. (050) 624-02-08

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бюджети всіх рівнів пов'язані між собою складними відносинами, що регулюють бюджетні потоки в процесі розподілу державних доходів і витрат, - міжбюджетними відносинами.

Питання про ступінь централізації бюджетних ресурсів на рівні державного бюджету є одним з визначальних у міжбюджетних відносинах.

З цієї проблемою в тій чи іншій мірі стикалося більшість розвинених країн. Одні з них йшли по шляху максимальної централізації бюджетних ресурсів, що дозволяло уряду здійснювати жорсткий контроль за державними витратами і проводити політику бюджетного вирівнювання через систему трансфертів, субсидій і субвенцій, інші брали курс на децентралізацію та розвиток місцевого господарства.

У всіх випадках вирішується завдання досягнення відповідності між доходами і видатками державного та місцевих бюджетів через упорядкування міжбюджетних відносин.

Побудова раціональної системи фінансових відносин між різними рівнями влади є основною проблемою реформування бюджетного процесу в Україні. Необхідно визначити, наскільки виправдано посилення централізації бюджетних ресурсів в державному бюджеті, якщо значна їх частина потім надходить до бюджету територій в процесі бюджетного регулювання. В результаті виникають зустрічні потоки грошових коштів, ускладнюється управління ними, що вимагають посилення процесів бюджетного регулювання з метою збалансування місцевих бюджетів.

В умовах демократії однією з найважливіших складових частин фінансової системи держави є територіальні фінанси, які охоплюють територіальні бюджети і фінанси суб'єктів господарювання, які використовують для задоволення територіальних потреб.

В останні десятиліття у багатьох державах спостерігається регіоналізація економічних і соціальних процесів. Все в більшій мірі функції регулювання цих процесів переходять від центральних рівнів державної влади до територіальних. Тому роль територіальних фінансів посилюється, а сфера їх використання розширюється.

Розвиток ринкових відносин супроводжується децентралізацією системи управління економікою, роздержавленням власності, часткової її приватизацією, розширенням прав місцевих Рад депутатів, відповідно посиленням ролі регіональних бюджетів.

Фінансовою базою місцевих органів влади є їх бюджети. Бюджетні та майнові права, надані цим органам, дають їм можливість складати, розглядати, затверджувати і виконувати свої бюджети, в інтересах населення.

Місцеві бюджети - один з головних каналів доведення до населення кінцевих результатів виробництва. Через них суспільні фонди споживання розподіляються між окремими групами населення. З цих бюджетів певною мірою фінансується і розвиток

галузей виробничої сфери, в першу чергу місцевої та харчової промисловості, комунального господарства, обсяг продукції і послуги яких також є важливим компонентом забезпечення життєдіяльності населення.

Важливе значення мають місцеві бюджети у здійсненні загальнодержавних економічних і соціальних завдань - в першу чергу в розподілі державних коштів на утримання і розвиток соціальної інфраструктури суспільства. Через місцеві бюджети держава активно проводить соціальну політику. На основі надання територіальним органам влади коштів для їх бюджетів здійснюється фінансування освіти регіонального рівня, охорони здоров'я, комунального обслуговування населення, будівництва та утримання доріг. При цьому коло фінансованих заходів розширюється. За рахунок місцевих бюджетів стали фінансуватися не тільки загальноосвітні школи, а й і середні спеціальні навчальні заклади, великі об'єкти охорони здоров'я, заходи з охорони навколишнього середовища.

Основу міжбюджетних відносин становить розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи, проведене відповідно до розподілу повноважень органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Розмежування доходів, здійснене на єдиних засадах для бюджетів відповідного рівня, не дає можливості збалансувати абсолютно всі бюджети [2, с. 121].

Відмінності у формуванні доходів, складі та обсягах видатків бюджетів територіальних одиниць мають об'єктивний характер та обумовлені чинниками, які відображені на рис. 1.

Проведена раніше регіональна економічна політика стосовно джерел стимулювання соціально - економічного розвитку регіонів зазнала краху - фінансування вирівнювання регіональних диспропорцій не привело до необхідного результату і лише сприяло соціального утриманства.

Для реалізації нових підходів у вирівнюванні соціально - економічного розвитку необхідно використання механізмів самоідентифікації в системі міжрегіонального розподілу бюджетів [4, с. 15]. В даний час при формуванні регіональної зовнішньоекономічної політики не може не враховуватися об'єктивно існуюча диференціація регіонів за ступенем їх економічної розвиненості і потенціалу їх зростання. До її основних критеріїв належать: рівень доходів населення, обсяг і структура виробництва та бюджетна самостійність регіону. Міжбюджетні відносини - це децентралізовані зв'язки між бюджетами інших рівнів, тобто місцевих бюджетів, дії відповідно регулюються нормами права, що відповідно до чинного законодавства регулює і розмежує повноваження між бюджетами. Це - відносини між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. видаткових зобов'язані і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [1, с. 14].

Отже при визначенні бюджетної самостійності регіону необхідно враховувати чотири основних

фактори: 1. Галузеву спеціалізацію регіону, пов'язану з особливостями його природно - ресурсного потенціалу яка відображає його експортні можливості. 2. Частку державної власності, в першу чергу у високотехнологічних та оборонних галузях

промисловості, а також у транспортній, енергетичній та інфраструктурній сферах економіки. 3. Географічне положення, що обумовлює відмінності в транспортних витратах та інших витратах; 4. Політичну стабільність регіону.

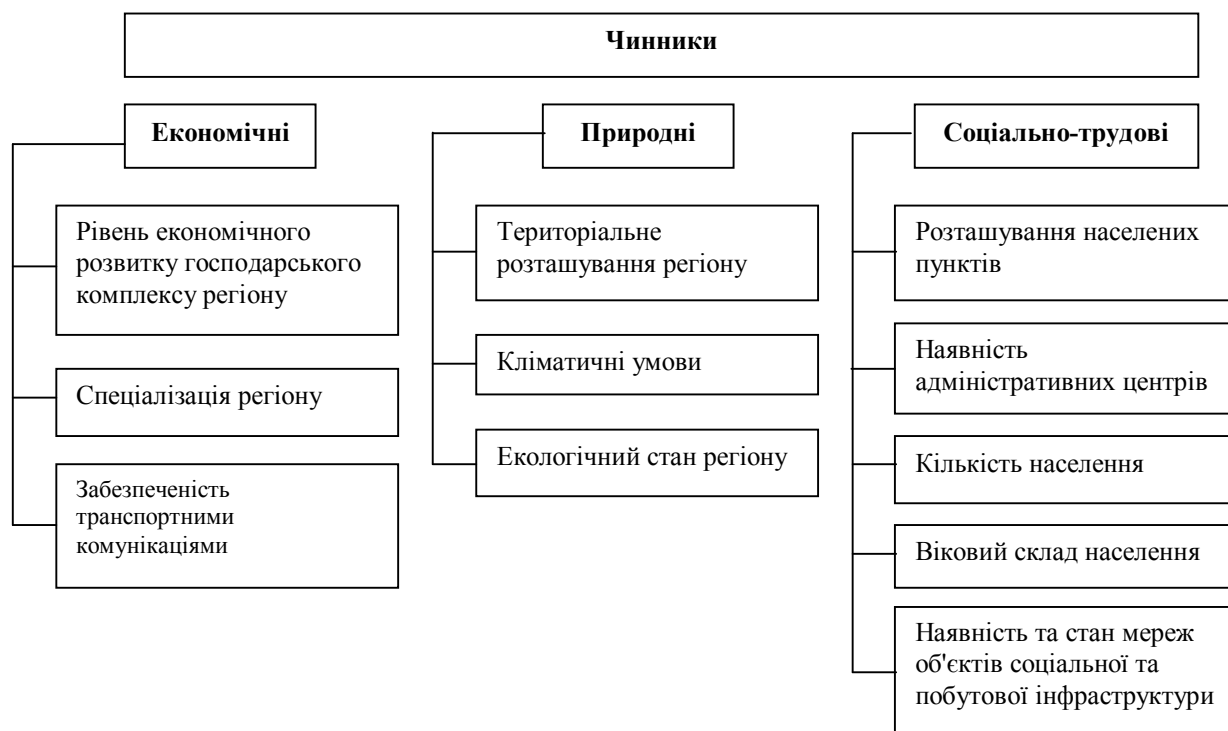

Рис. 1 Чинники впливу на відмінності у формуванні доходів та видатків бюджетів різних територіальних одиниць (розроблено автором)

Основою бюджетної самостійності регіону є промислове виробництво, в т.ч. виробництво експортної продукції. Наявність такого виробництва визначаються цілями регіонального розвитку, ресурсної забезпеченістю, станом промислової інфраструктури регіону, а також стійкістю виробництва.

На сучасному етапі розвитку та становлення бюджетної самостійності регіонів можна виділити три головні стратегічні цілі в процесі формування регіональної економічної політики: 1) взаємовигідна економічна інтеграція та співпраця регіонів країни один з одним та іншими державами; 2) розвиток і ефективне використання соціально-економічного потенціалу регіонів; 3) підвищення рівня і якості життя населення в регіоні.

Реалізацію принципу міжбюджетних відносин можна визначити як комплекс законодавчих та економічних дій державних і регіональних органів влади та управління, спрямованих на вирішення проблем соціально - економічного розвитку регіонів.

Виходячи з наведеного вище можна виділити наступні основні принципи регіональної економічної політики з реалізації принципів міжбюджетних відносин: врахування специфіки регіонів у загальнодержавній структурній, інвестиційній, фінансовій, соціальної та зовнішньоекономічної політики; перенесення економічних реформ на регіональний рівень; децентралізація процесів управління економікою, активізація управлінської

діяльності на місцях; регламентація повноважень і відповідальності виконавчої та представницької влади в регіонах; перерозподіл функцій між державною владою і суб'єктами місцевого самоуправління в галузі розробки і здійснення структурної, фінансово - бюджетної, податкової, інвестиційної, соціальної та зовнішньоекономічної політики; розробка спеціальних комплексних програм розвитку депресивних регіонів.

Головним же принципом міжбюджетних відносин має бути неруйнівне з'єднання економіки та державності на основі розмежування власності, відповідальності за ресурси, визнання того, що кожен регіон має сферу самостійного регулювання економічних відносин, а регіональні органи влади повинні самостійно приймати під свою відповідальність рішення відповідно до чинного законодавства.

Досягнення цілей регіональної економічної політики передбачає реалізацію ряду конкретних завдань. У першу чергу до них відносяться: зміцнення економічної основи міжбюджетних відносин, що забезпечують функціонування національної економіки як єдиного цілого при поєднанні інтересів держави та окремих її регіонів; формування багатокладної економіки на основі відпрацьованих механізмів рівноправного розвитку різних форм власності; забезпечення гідного рівня і якості життя населення за рахунок згладжування відмінностей у рівнях економічного розвитку всіх суб'єктів в Україні.

ВИСНОВКИ

Основний висновок, який можна зробити після вивчення поставлених завдань, полягає в тому, що на сьогодні відсутня теоретична база для організації нової професійної практики міжбюджетних відносин. У повсякденній діяльності доводиться користуватися одними і тими самими термінами - регіон, політика, розвиток, але кожний суб'єкт розуміє їх по-своєму. Тому в Україні не встановлюється професійна комунікація міжбюджетних відносин. Державне регулювання у сфері регіонального розвитку проявляється головним чином залежно від наявності

субсидій регіонам із держбюджету, в частці приватної власності - в обсягах всієї власності на території регіонів, в податкових пільгах, наданим тим чи іншим із них.

Реалізація політики міжбюджетних відносин може бути ефективною тільки при комплексній, узгодженій реалізації всіх її аспектів. Головним індикатором активності і дієвості її є досягнення основних рівноваг соціально - економічного розвитку держави, пом'якшення макроекономічних територіальних диспропорцій і забезпечення переходу до стійкого розвитку всіх її регіонів з поліпшенням якості життя населення в цілому.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лилик О.Я. Поняття та сутність міжбюджетних відносин / О.Я. Лилик // Наукові праці НДФІ. – 2008. - № 1 (16). - С. 13-22.
2. Макаренко О.Є. Правові, економічні та політичні аспекти формування міжбюджетних відносин / О.Є. Макаренко // Право України. - 2009. - №4. - С. 120 - 125.
3. Миколайчук М.М. Ключові напрями формування системи стійкого збалансованого розвитку регіону. Державне будівництво – 2008. – №1. [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.
4. Осадчук С.В. Стан та проблеми державного фінансового контролю на регіональному та місцевому рівні / С.В. Осадчук // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць. Вип. 2 (24). – 2010. – С. 13-22.
5. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 № 341/2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.

Одержано 14.03.2014 р.